

397/79

MINISTERSTWO KULTURY I SZTUKI

CENTRALNE BIURO WYSTAW ARTYSTYCZNYCH

JOSEF SVOBODA /CSRS/

SCENOGRAFIA

grudzień 1979

Warszawa, "Zachęta", plac Małachowskiego 3

Współczesny czeski scenograf Josef Svoboda do tego stopnia wyróżnia się z grona powojennych czeskich autorów opraw scenicznych, że porównania - o ile się nasuwają - z reguły wskazują na niego jako na indywidualność naśladowaną przez innych. Można go raczej przyrównać do tych, którzy wytyczali nowe kierunki, do twórców nowych osiągnięć plastycznych w dziedzinie teatru.

Inscenizacja "Hamleta" - dzieło Craiga z 1913 r. - inspirowała nie tylko "Hamleta" Svobody z roku 1959, ale również wiele innych jego prac scenograficznych, w których przestrzeń dramatyczna została rozwiązana za pomocą systemu abstrakcyjnych form architektonicznych. Także Craigowska koncepcja jednolitej przestrzeni "scena - widownia" została dostosowana przez Svobodę, w innych już uwarunkowaniach plastyczno-dramatycznych, do wymagań przestrzeni psychoplastycznej. Jeżeli źródeł twórczości Svobody będziemy szukać w tradycjach kultury czeskiej, to pierwszym programowym modelem dla tych jego scenografii, które wykorzystywały jako środki wyrazu nowe możliwości światła i techniki, będzie zasada mrocznej sceny teatru E.F.Buriana /architekci: Novotný - Kouřil - Raban/.

Dzieło Josefa Svobody wyrasta więc po części z reformatorskich dążeń charakterystycznych dla przełomu wieków, z początków epoki nowoczesnej scenografii, która, po ponad stuletniej degeneracji barokowego systemu scenicznego, ożyła ponownie dzięki zwróceniu się ku ówczesnym tendencjom plastycznym i aktywnie włączyła do artystycznych poszukiwań nowego stylu. W swej drugiej części dzieło jego opiera się na nowoczesnych rozwiązaniach scenicznych; które umożliwiły mu - jak niegdyś w czasach rozkwitu baroku czarodziejowi Gallda Bibiena - stworzenie w teatrze nowego wspaniałego efektu iluzjonistycznego. W tej właśnie dziedzinie Svoboda osiąga przede wszystkim godne pozazdrosczenia wyniki, w sposób konsekwentny i niekonwencjonalny wykorzystując wszystkie dziedziny działalności ludzkiej,

sposoby, metody i materiały, nieustannie eksperymentując i stale realizując przekonanie, że za pomocą scenografii można wyrazić każdy ruch, rytm, zmianę miejsca, założenia dramaturgiczne, a nawet fabułę i akcję. Jego scenografia funkcjonuje więc jako aktywny element dramaturgii, co więcej - jako element dynamiczny, określający dramatyczny sens całości dzieła teatralnego. "Hierarchia, wzajemna podrzędność i nadrzędność składników /nie będąca niczym innym jak objawem wewnętrznej jedności dzieła/ znajduje się w stanie ciągłych przeobrażeń. Te zaś składniki, które chwilowo wybijają się na plan pierwszy, mają decydujące znaczenie dla ogólnego sensu struktury artystycznej, która zmienia się w wyniku każdorazowego ich przegrupowania".^{x/}

Wybrał zawód scenografa - nie dekoratora teatralnego. Przez tę ścisłą nazwę stara się zdefiniować rodzaj swojej pracy, a zarazem hierarchię wartości, którą uznaje. "Co mnie drażni najwięcej, to takie terminy jak „Bühnebildner" lub „décorateur", ponieważ oznaczają płaskie rysunki lub dekoracje, a to jest dokładnie to, czego nie chcę... wdzięczne szkice nie rozwiązują istoty problemu... na kawałku papieru można namalować co się żywnie podoba, ale sprawą najważniejszą jest realizacja. Prawdziwa scenografia to jest to, co się dzieje po podniesieniu kurtyny".

Pojęcie scenografii oznacza dla Svobody znajomość zarówno tajników plastyki, jak i techniki: od elementów plastycznych i reżyserii, po opanowanie dyscyplin pomocniczych - oświetlenia, mechaniki, optyki, fizyki, matematyki - ponieważ "niedostateczna znajomość tych wszystkich dyscyplin i sposobów oznacza właściwie ograniczenie zdolności twórczych". Szczytem osiągnięć scenograficznych jest dla niego "reżyseria scenograficzna" - scenografia niezauważalna, dźwiękowa, wysoce znaczeniowa. W nie zrealizowanym projekcie "Fausta" Goethego /reżyseria A.Radok/ odróżnia podwójną postać Mefista - Służącego tylko za pomocą dźwięku:

^{x/} Jan Mukałowski: Wśród znaków i struktur, Warszawa 1970, PIW, s 26.

gluchy odgłos kroków Sługi - i absolutna cisza, kiedy nagle przemienia się on w Mefista. "Służący idzie ku drzwiom, słyszymy dźwięk jego kroków rozchodzący się po ogromnej sali. Odwraca się, zbliża, i nagle cisza - a my natychmiast wiemy, że to powraca diabeł. Nie wiadać nic, ale to jest scenografia, to jest to, co mnie jak sędzę odróżnia od większości plastyków teatralnych. Jest to scenografia wyniesiona na wyżyny reżyserii scenograficznej."

Kształt scenografii Svobody określa technika. Jej również podporządkowany jest podstawowy temat, bowiem Svoboda jest przede wszystkim typem twórcy samodzielny, a dopiero potem interpretatorem tekstu dramatycznego. Dopóki nie opracowano urządzenia elektronicznego służącego do synchronizacji większej liczby aparatów projekcyjnych, laterna magica ani poliekran nie mogły w ogóle wyjść poza swoje początkowe, ograniczone stadium.

Laterna magica oznacza w twórczości Svobody i w ogóle w światowej twórczości scenograficznej rozwinięcie analizy aż do granic możliwości, rozłożenie aktora na kilka postaci dramatu, tak różniących się od siebie, jak różni się postać fizyczna od swego odbicia. Oznacza przewagę elementu reżysersko-plastycznego nad pozostałymi.

Scena Svobody nie jest zamienna z projektem; projekt nie odgrywa w niej nawet częściowo roli dokumentu, ponieważ jest statyczny, a tymczasem realizacja, w dążeniu do dania przeciwwagi dramatycznemu tekstowi i komentowania prawie każdej wypowiedzianej kwestii, stale się zmienia. Scena przejmuje na siebie kinetyczne i dramatyczne wartości tekstu, sama gra i to jest właśnie rezultat działalności Svobody.

Za pomocą nowych rozwiązań technicznych wprowadził on na scenę projekcję filmową, w sposób, który nadał jednocześnie specyficzny sens wyświetlanemu obrazowi i wydobyl kontrast jarzącego się filmowego ekranu jako elementu plastycznego, a zarazem dramatycznego. Nowe środki

wyrazu zostały wydobyte z tonu kolorystycznego i właściwości ekranu do odbicia, a nie z technicznych możliwości aparatu projekcyjnego. Problem odbłasku odbitego od powierzchni podłogi i osłabiającego końcowy efekt świetlny, został rozwiązany przez niezauważalne wychylenie podłogi sceny do tyłu oraz nałożenie na jej powierzchnię rastru pochłaniającego światło.

Kolejny element techniczny wykorzystany przez Svobodę jako środek wyrazu przydatny do wypowiedzi artystycznej, to typ reflektora niskowoltowego, przy którego pomocy można tworzyć kurtyny świetlne. Rozproszenie promieni świetlnych jest tu minimalne - bliższe formie walca niż stożka. Jeżeli taka wiązka przejdzie przez powietrze dodatkowo zagęszczone mieszkanką aerozolową, da wówczas wrażenie niematerialnej ale ściślejszej ściany świetlnej /scenografia do "Drahomíry" J.K.Tyla, opery Suchońia "Świętopełek" oraz "Nieszporów sycylijskich" Verdiego; w inscenizacji "Tristana i Izoldy" Wagnera w Wiesbaden takie właśnie wiązki promieni tworzą kolumnę świetlną mającą ważne znaczenie dramaturgiczne.

Svoboda opracował również system lusterek pneumatycznych. Ich płaszczyzna odbicia umieszczona jest na elastycznym materiale i na skutek zdalnej zmiany ciśnienia tworzy powierzchnie wypukłe lub wklęsłe. Obrazy, które widzi publiczność można w ten sposób zmieniać bardzo radykalnie. Twórca rozwinął także i przystosował do wymogów sceny zasadę promienia laserowego i hologramu: kształtowanie w przestrzeni rzeczy niematerialnych ale widzialnych. Ten niemal niesłychany cud techniki chciał wykorzystać już przed kilku laty, wkrótce po odkryciu tego zjawiska, w monachijskim przedstawieniu "Czarodziejskiego fletu" w roku 1970.

Istota dążeń Svobody tkwi w usilnym poszukiwaniu idealnej, doskonale funkcjonującej oprawy scenicznej, cudu światła i ruchu, najczystszej i najprecyzyjniej reagującego materiału scenograficznego. Wykorzystując wszystkie dostępne osiągnięcia techniki chciał stworzyć oprawę sceniczną

wylącznie ze światła - nieprzeźroczystą, złudną dekorację, wręcz identyczną ze swym materialnym pierwowzorem, która jednak w ułamku sekundy mogłaby zmienić się w inną. Chciał - za pomocą tego samego systemu - kształtować proporcje przestrzenne nie tylko sceny, lecz także widowni: stworzyć elastyczną przestrzeń podporządkowaną się w sposób indywidualny nie tylko całości inscenizacji, lecz także jej wszystkim momentom czasowym i dramaturgicznym, a także wszystkim perypetiom bohaterów. Rodzaj aktywności twórczej Svobody pozwala przyrównać go do dyrygenta, który kieruje i utrzymuje w równowadze ten złożony a zarazem syntetyczny fenomen - przedstawienie teatralne. Wcześniej odgaduje, gdzie mogą powstać "białe plamy" w rozwoju akcji, aby móc opanować je i włączyć we własną wizję. I na odwrót - tam gdzie tekst dramatyczny jest dostatecznie nośny i interpretowany dostatecznie wyraźnie, tłumi efekty sceniczne i pozwala mu zabłysnąć pełnym blaskiem.

Ekspansywność i wszechstronność metody twórczej Svobody przekroczyła ramy teatru. Jego dążenie do wyrażenia współczesności za pomocą współczesnych środków umożliwiło mu projektowanie wystaw światowych, demonstrujących widzom obraz rzeczywistości we wszystkich dziedzinach działalności ludzkiej /Expo Bruksela, Montreal/. Tu właśnie sprawdził i ocenił swoje dotychczasowe metody, a także znalazł nowe środki wyrazu, którymi następnie wzbogacił teatr, już nie tylko jako scenograf, lecz także jako architekt realizujący projekty doskonale funkcjonalnych budynków teatralnych /projekt Teatru Narodów w Paryżu, nowy budynek Laterny Magiki/. Z tą dziedziną działalności wiąże się jego praca pedagogiczna - jest kierownikiem Katedry Architektury w Wyższej Szkole Przemysłu Artystycznego w Pradze. Jest przekonany, że apriorycznie wąska specjalizacja, wspierana w chwili obecnej przez system nauki szkolnej i wielość kierunków, jest w sposób zasadniczy chybiona przede wszystkim w dziedzinie sztuki. Specjalizować powinien się każdy sam, bowiem tylko w ten sposób może znaleźć własną metodę pracy i przeprowadzić samodzielną selekcję.

W tym krótkim słowie wstępnym brak miejsca na scharakteryzowanie specyfiki tego wyjątkowego dzieła, a co dopiero na argumentację opartą na konkretnych przykładach. Chciałabym tylko ponownie podkreślić, że mowa jest o indywidualności w równej mierze twórczej co kierującej i koordynującej. W wypadku Josefa Svobody nie chodzi o zwykłą interpretację rzeczywistości, chodzi o jej ideowe i techniczne opanowanie, o stworzenie przestrzeni dramatycznej za pomocą najdoskonalszych współczesnych metod technicznych. Bez wątpienia duża część jego twórczości scenograficznej jest w sposób zamierzony prosta i w klasycznym znaczeniu tego słowa służy autorowi i aktorowi /Svoboda jest bowiem także artystą posiadającym wielką zdolność przysposowywania się do sytuacji dramatycznej i szeroką gamę środków wyrazu/. Podstawą jego pracy jest jednak przekonanie, że "nowoczesne podejście techniczne należy do nowoczesnego teatru dokładnie tak, jak winda lub automatyczna pralka do nowoczesnego budynku mieszkalnego."

O ile nasz wiek jest wiekiem techniki i rewolucji technicznej, to Svoboda jest jego reprezentantem i współtwórcą. Czynniki decydujące o charakterze XX wieku kształtują również jego środki wyrazu i posunięcia pozaartystyczne, typowe dla naszych czasów i stanowiące zarazem podstawę jego słownika artystycznego oraz metod pracy.

W orientacji Svobody w wartościach współczesności tkwi jego światowe znaczenie; swoim sposobem myślenia przesycił on sposób twórczości, który - właśnie przez tę identyfikację z kształtem XX wieku - przekroczył granice lokalne i stał się już obecnie własnością międzynarodową.

Przekład: Maria Chmiel

Věra Ptáčková

JOSEF SVOBODA ukończył Wyższą Szkołę Artystyczną w Pradze w 1945 r. był głównym scenografem "Opery im. 5 maja" w Pradze, w 1951 r. objął stanowisko głównego scenografa w Teatrze Narodowym w Pradze, które pełni do dziś. Autor ogromnej ilości projektów scenograficznych w kraju i za granicą. Znany jest również jako współautor „Laterna Magica”, za wystawienie której uzyskał Grand Prix na Światowej Wystawie w Brukseli w 1958 r. równocześnie ze złotym medalem za projekt ekspozycji wystawy Historia szkła. Na 3 Biennale w Sao Paulo w 1955 r. otrzymał złoty medal. Jest scenografem nieustannie poszukującym nowych dróg współczesnej scenografii operowej. Znaczną część swojej działalności artystycznej poświęca na projektowanie wystaw w głównych centrach kulturalnych Europy i na innych kontynentach. Za swoją postępową, wysoko ocenianą w kraju i za granicą, działalność twórczą otrzymał szereg nagród a w 1968 r. tytuł Artysty Narodowego. W 1969 r. otrzymał tytuł doktora honoris causa The Royal College of Art w Londynie, a w 1970 r. - nagrodę krytyki monachijskiej za scenografię "Rusałki" A.Dvořaka. Od 1969 r. jest profesorem architektury ogólnej w Wyższej Szkole Artystycznej w Pradze.

S P I S P R A C

I MAKIETY

1. W. Shakespeare: Hamlet
Théâtre National de Belgique w Brukseli, 1965, reż.: O.Krejča
2. G. Manzoni: Atomtod
Piccolo Teatro w Mediolanie, 1965, reż.: V.Peucher
3. Sofokles: Elektra, 1965 /nie zrealizowana/
4. R. Wagner: Zygfyd
Grand Théâtre w Genewie, 1975, reż.: J.C.Riber
5. R. Wagner: Zygfyd
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1967, reż.: G.Hartmann
6. Z. Fibich: Burza
Divadlo Oldřicha Stibora w Ołomuńcu, 1962, reż.: L.Mandaus
7. W. Shakespeare: Sen nocy letniej
Národní divadlo w Pradze, 1963, reż.: V.Špidla
8. G. Verdi: Traviata
Národní divadlo w Pradze, 1978, reż.: P.Weigl
9. L. Janáček: Jenufa /Jej pasierbica/
Metropolitan Opera w Nowym Jorku, 1978
10. W.A. Mozart: Don Giovanni
Theater am Goetheplatz w Bremie, 1966, reż.: G.Friedrich
11. Sofokles: Król Edyp
Národní divadlo w Pradze, 1963, reż.: M. Macháček
12. R. Wagner: Złoto Renu
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1974, reż.: G.Friedrich
13. R. Wagner: Tannhäuser
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1973, reż.: V.Kašlík

14. R. Wagner: Tristan i Izolda
Festspielhaus w Bayreuth, 1974, reż.: A. Everding

II FOTOGRAFIE ADIUSTOWANE

1. M. Macourek: Hra na Zuzanku
Städtische Bühnen we Frankfurcie n/M, 1968, reż.: J. Pleskot
/1 fot./
2. G. Verdi: Nieszpory sycylijskie
Staatsoper w Hamburgu, 1969, reż. J. Dexter /2 fot./
3. R. Wagner: Holender Tułacz
Festspielhaus w Bayreuth, 1969, reż. A. Everding /3 fot./
4. S. Prokofiew: Ognisty anioł
Teatro alla Scala w Mediolanie, 1969, /nie zrealizowany/, /2 fot./
5. S. Prokofiew: Ognisty anioł
Städtische Bühnen we Frankfurcie n/M, 1969, reż.: V. Kašlik
/1 fot./
6. C. Debussy: Peleas i Melisanda
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1969, reż.: V. Kašlik
/3 fot./
7. J. Zeyer - J. Suk: Raduz i Mahulena
Národní divadlo w Pradze, 1970, reż.: K. Zachar /1 fot./
8. B. Brecht: Matka Courage
Národní divadlo w Pradze, 1970, reż.: J. Kačer /2 fot./
9. G. Büchner: Woyzeck
Teatro Stabile w Turynie, 1971, reż.: V. Peucher /1 fot./
10. S. Prokofiew: Romeo i Julia
Národní divadlo w Pradze, 1971 /1 fot./
11. P. Czajkowski: Eugeniusz Oniegin
Städtische Bühnen we Frankfurcie n/M, 1971, reż.: V. Kašlik
/3 fot./

12. M.P. Musorgski: Borys Godunow
Staatsoper w Hamburgu, 1972, reż.: J. Dexter /1 fot./
13. P. Zindel: Wpływ promieni gamma na nagietki
Národní divadlo w Pradze, 1972, reż.: M. Macháček /1 fot./
14. R.B. Sheridan: Szkoła obmowy
Národní divadlo w Pradze, 1972, reż.: M. Macháček /1 fot./
15. A. Czechow: Mewa
Divadlo Za branou w Pradze, 1972, reż.: O. Krejča /2 fot./
16. G. Bizet: Carmen
Metropolitan Opera w Nowym Jorku, 1972, reż.: G. Gentile /2 fot./
17. B. Brecht: Opera za trzy grosze
Schauspielhaus w Zurychu, 1972, reż.: H. Buckwitz /2 fot./
18. R. Wagner: Tannhäuser
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1973, reż.: V. Kašlik
/3 fot./
19. L. Janáček: Katia Kabanowa
Opernhaus w Zurychu, 1973, reż.: H. Buckwitz /1 fot./
20. L. Janáček: Katia Kabanowa
Národní divadlo w Pradze, 1973, reż.: K. Jernek /1 fot./
21. J. Cikker: Koriolan
Národní divadlo w Pradze, 1974, reż.: P. Koči /1 fot./
22. R. Wagner: Tristan i Izolda
Festspielhaus w Bayreuth, 1974, reż.: A. Everding /3 fot./
23. H. Berlioz: Trojanie
Grand Théâtre w Genewie, 1974, reż.: J.C. Riber /1 fot./
24. R. Wagner: Złoto Renu
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1974, reż.: G. Friedrich
/4 fot./

25. R. Wagner: Walkiria
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1974, reż.: G. Friedrich, /4 fot./
26. R. Wagner: Złoto Renu
Grand Théâtre w Genewie, 1975, reż.: J.C. Riber /3 fot./
27. W. Wiszniewski: Tragedia optymistyczna
Národní divadlo w Pradze, 1975, reż.: M. Macháček /1 fot./
28. I. Dworzecki : Człowiek znikąd
Národní divadlo w Pradze, 1975, reż.: M. Macháček /1 fot./
29. Sofokles: Król Edyp
Národní divadlo w Pradze, 1963, reż.: M. Macháček /3 fot./

III FOTOGRAFIE PROJEKTÓW SCENOGRAFICZNYCH

1. S. Prokofiew: Miłość do trzech pomarańczy
Národní divadlo w Pradze, 1963, reż.: G. Ansimow /1 fot./
2. S. Prokofiew: Opowieść o prawdziwym człowieku
Národní divadlo w Pradze, 1961, reż.: G. Ansimow /2 fot./
3. J. Hanuš: Otello
Národní divadlo w Pradze, 1964, choreogr.: J. Němeček /2 fot./
4. N. Gogol : Rewizor
Národní divadlo w Pradze, 1948, reż.: J. Honzl /2 fot./
5. G. Verdi: Don Carlos
Slovenské národné divadlo w Bratysławie, 1956, reż.: M. Wasserbauer, /1 fot./
6. G. Verdi: Don Carlos
Státní divadlo w Ostrawie, 1950, reż.: B. Hrdlička /2 fot./

7. L. Janáček: Katia Kabanowa
Velká Opera 5. května w Pradze, 1947, reż.: V. Kašlik /1 fot./
8. G. Verdi: Trubadur
Velká Opera 5. května w Pradze, 1947, reż.: V. Kašlik /2 fot./
9. W.A. Mozart: Czarodziejski flet
Národní divadlo w Pradze, 1961, reż.: V. Kašlik /1 fot./
10. V. Novák: Lucerna
Národní divadlo w Pradze, 1960, reż.: H. Thein /1 fot./
11. F. Chopin: Balet, /1 fot./
12. J. Offenbach: Opowieści Hoffmana
Státní divadlo w Ostrawie, 1948, reż.: B. Hrdlička /1 fot./
13. J. Kármán: Bloudění
Divadlo Na poříčí w Pradze, 1946, reż.: F. Salzer /1 fot./
14. R. Strauss: Die Frau ohne Schatten
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1963, reż.: V. Kašlik /2 fot./

IV FOTOGRAFIE REALIZACJI-NIE ADIUSTOWANE

1. G. Verdi: Traviata
Národní divadlo w Pradze, 1978, reż.: P. Weigl /1 fot./
2. Laterna Magica
Wystawa Światowa w Brukseli, 1958 /5 fot./
3. R. Szczerbin: Vášeň /Namiętność/
Národní divadlo w Pradze, 1976, choreogr.: P. Weigl /1 fot./

55. M. Macourek : Hra na Zuzanku
Städtische Bühnen we Frankfurcie n/M, 1968, rež.: J.Pleskot /1 fot./
56. S. Prokofiew : Zaręczyny w klasztorze
Národní divadlo w Pradze, 1948, rež.: V.Kašlik /2 fot./
57. *Puccini*
G. ~~Verdi~~ : Tosca
Národní divadlo w Pradze, , rež.: K.Jernek /1 fot./
58. R. Wagner : Pierścień Nibelunga
Grand Théâtre w Genewie, 1975, rež.: J.C.Riber /10 fot. barwnych 80 x 100/
59. C. Orff : Prometeusz
Staatsoper w Monachium, 1968, rež.: A.Everding /2 fot./
60. J.A. Komenský : Labirynt świata i raj serca
Národní divadlo w Pradze, 1965, /nie zrealizowany/, /1 fot./
61. W. Shakespeare : Sen nocy letniej
Národní divadlo w Pradze, 1963, rež.: V. Špidla /1 fot./
62. G. Verdi : Trubadur
Komische Oper w Berlinie /1 fot./
63. W.A. Mozart : Czarodziejski flet
Staatsoper w Monachium /1 fot./
64. W.A. Mozart : Czarodziejski flet
Národní divadlo w Pradze /1 fot./
65. W. Shakespeare : Antoniusz i Kleopatra
Schiller-Theater w Berlinie, 1969, /nie zrealizowany/ /1 fot./
66. F. Hrubin : Sierpniowa niedziela
Národní divadlo w Pradze, 1958, rež.: O.Krejča /3 fot./
67. F. Dürrenmat : Anabaptyści
Národní divadlo w Pradze, 1969, rež.: M. Macháček /1 fot./

68. G. Rossini : Cyrulik sewilski
Národní divadlo w Pradze, 1964, rež.: H.Thein /1 fot./
69. R. Wagner : Tristan i Izolda
Grand Théâtre w Genewie, , rež.: J.C.Riber /3 fot./
70. B.A. Zimmerman : Die Soldaten
Staatsoper w Monachium, 1969, rež.: V. Kašlik /4 fot./
71. J. Kárnet : Bloudění
Divadlo Na poříčí w Pradze, 1944, rež.: F. Salzer /1 fot./
72. R. Strauss : Die Frau ohne Schatten
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1967, rež.: G. Hartmann /1 fot./
73. S. Beckett : Czekając na Godota
Salzburger Festspiele - Landstheater, 1970, rež.: O.Krejča /4 fot./
74. L. Nono : Intoleranza
Teatro la Venice w Wenecji, 1967, rež.: V.Kašlik /4 fot./
75. V. Manzini : Atomtod
Piccolo Teatro w Mediolanie, 1965, rež.: V.Peucher /1 fot./
76. W.A. Mozart : Idomeneo
Staatsoper w Wiedniu, 1971, rež.: V. Kašlik /1 fot./
77. G. Verdi : Nieszpory sycylijskie
Staatsoper w Hamburgu, 1969, rež.: J.Dexter /2 fot./
78. S. Prokofiew : Ognisty anioł
Städtische Bühnen we Frankfurcie n/M, 1969, rež.: V.Kašlik /1 fot./
79. M. Macourek : Hra na Zuzanku
Städtische Bühnen we Frankfurcie n/M, 1968, rež.: J.Pleskot /1 fot./
80. J. Cikker : Koriolan
Národní divadlo w Pradze, 1974, rež.: P.Koči /1 fot./

4. L. Janáček: Sprawa Makropulos
Národní divadlo w Pradze, 1965, rež.: V.Kašlik /1 fot./
5. W.A. Mozart: Czarodziejski flet
Národní divadlo w Pradze, 1961, rež.: V. Kašlik /1 fot./
6. G. Verdi: Rigoletto
Národní divadlo w Pradze, 1954, rež.: B.Hrdlička /2 fot./
7. W.A. Mozart: Don Giovanni
Národní divadlo w Pradze, 1969, rež.: V.Kašlik /1 fot./
8. J. Hanuš: Pochodeň Prométheova
Národní divadlo w Pradze, 1965, rež.: H.Thein /1 fot./
9. S. Prokofiew: Opowieść o prawdziwym człowieku
Národní divadlo w Pradze, 1961, rež.: G.Ansimow /1 fot./
10. L. Janáček: Jenufa /Jej pasierbica/
Národní divadlo w Pradze, 1975, rež.: P.Koči /2 fot./
11. L. Janáček : Jenufa /Jej pasierbica/
Národní divadlo w Pradze, 1969, rež.: H.Thein /1 fot./
12. W.A. Mozart : Wesele Figara
Národní divadlo w Pradze, 1961, rež.: K.Jernek /2 fot./
13. W.A. Mozart : Don Giovanni
Národní divadlo w Pradze, 1956, rež.: L.Mandaus /2 fot./
14. V. Novák ; Lucerna
Národní divadlo w Pradze, 1960, rež.: H. Thein /1 fot./
15. Sofokles: Król Edyp
Národní divadlo w Pradze, 1963, rež.: M.Macháček /1 fot./
16. S. Prokofiew : Romeo i Julia
Národní divadlo w Pradze, 1971, choreogr.: M.Kůra /1 fot./

17. W. Shakespeare : Henryk V
Národní divadlo w Pradze, 1971, rež.: M.Macháček /1 fot./
18. W. Shakespeare : Hamlet
Národní divadlo w Pradze, 1959, rež.: J.Pleskot /1 fot./
19. A. Berg : Wozzeck
Teatro alla Scala w Mediolanie, 1971, rež.: V.Peucher i K.Jernek /1 fot./
20. S. Prokofiew : Opowieść o prawdziwym człowieku
Národní divadlo w Pradze, 1961, rež.: G.Ansimow /1 fot./
21. S. Prokofiew : Ognisty anioł
Teatro alla Scala w Mediolanie, 1969, /nie zrealizowany/ /2 fot./
22. R. Wagner : Tristan i Izolda
Festspielhaus w Bayreuth, 1974, rež.: A.Everding /3 fot./
23. M. Musorgski : Borys Godunow
Staatsoper w Hamburgu, 1972, rež.: J.Dexter /1 fot./
24. S. Prokofiew : Romeo i Julia
Národní divadlo w Pradze, 1971, rež.: P. Weigl /1 fot./
25. B. Brecht : Matka Courage
Národní divadlo w Pradze, 1974, rež.: J.Kačer /2 fot./
26. R. Wagner : Tannhäuser
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1973, rež.: V.Kašlik /3 fot./
27. P. Zindel : Wpływ promieni gamma na nagietki
Národní divadlo w Pradze, 1972, rež.: J.Pleskot /1 fot./
28. Sofokles : Król Edyp - Antygona
Divadlo Za branou w Pradze, 1971, rež.: O.Krejča /2 fot./
29. H. Berlioz : Trojanie
Grand Théâtre w Genewie, 1975, rež.: J.C.Riber /1 fot./

30. G. Bizet : Carmen
Metropolitan Opera w Nowym Jorku, 1972, reż.: G.Gentele
/1 fot./
31. P. Czajkowski : Eugeniusz Oniegin
Städtische Bühnen we Frankfurcie n/M, 1971, reż.: V.Kašlik
/3 fot./
32. A. Czechow : Mewa
Divadlo Za branou w Pradze, 1972, reż.: O.Krejča /2 fot./
33. R. Wagner : Zygfryd
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1975, reż.:
G.Friedrich /2 fot./
34. C. Debussy: Pelleas i Melisanda
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1969, reż.:
V.Kašlik /2 fot./
35. R. Wagner : Holender Tułacz
Festspielhaus w Bayreuth, 1969, reż.: A. Everding /2 fot./
36. R.B. Sheridan : Szkoła obmowy
Národní divadlo w Pradze, 1972, reż.: M.Macháček /1 fot./
37. W. Wiszniewski: Tragedia optymistyczna
Národní divadlo w Pradze, 1975, reż.:M. Macháček /1 fot./
38. J. Zeyer : Radúz i Mahulena
Národní divadlo w Pradze, 1970, reż.: K.Zachar /1 fot./
39. R. Wagner : Złoto Renu
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1974, reż.:
G.Friedrich /1 fot./
40. E. Rostand : Cyrano de Bergerac
Národní divadlo w Pradze, 1974, reż.: M.Macháček /2 fot./
41. J. Vrchlický : Soud Lásky /Sąd miłości/
Národní divadlo w Pradze, 1976, reż.: J.Pleskot /1 fot./

42. W. Shakespeare : Jak wam się podoba
Národní divadlo w Pradze, 1970, reż.: J.Pleskot /1 fot./
43. C.M. von Weber : Oberon
Nationaltheater w Monachium, 1967, reż.: R.Hartmann /1 fot./
44. Diapoliekran - Stworzenie świata
Światowa Wystawa w Montrealu, 1967 /3 fot./
45. Laterna Magica /II wersja/, 1959 /1 fot./
46. J. Svoboda : Poliwizje
Światowa Wystawa w Montrealu, 1967, reż.: J.Svoboda /3 fot./
47. Poliekran
Światowa Wystawa w Brukseli, 1958 /2 fot./
48. W. Shakespeare : Hamlet
Théâtre National de Belgique w Brukseli, 1965, reż.: O.Krejča
/2 fot./
49. L. Janáček : Wyprawy pana Broučka
Národní divadlo w Pradze, 1959, reż.: V. Kašlik /1 fot./
50. L. Janáček : Katia Kabanowa
Velká opera 5 května w Pradze, 1947, reż.: V. Kašlik /2 fot./
51. Bracia Čapek : Z życia owadów
Národní divadlo w Pradze, 1965, reż.: M.Macháček /2 fot./
52. R. Strauss : Die Frau ohne Schatten
Grand Théâtre w Genewie, reż.: J.C.Riber /1 fot./
53. B.A. Zimmerman : Die Soldaten
Staatsoper w Hamburgu, 1977, reż.: G.Friedrich /2 fot./
54. G. Verdi : Don Carlos
Teatr Wielki w Warszawie, , reż.: L. Štros

81. B. Brecht : Opera za trzy grosze
Schauspielhaus w Zurychu, 1972, reż.: H.Buckwitz /2 fot./
82. R. Wagner : Walkiria
Royal Opera House Covent Garden w Londynie, 1974, reż.:
G. Friedrich /1 fot./
83. Z. Fibich : Nevěsta messinská
Národní divadlo w Pradze, 1979, reż.: K.Jernek /2 fot./

SVOBODA Josef urodził się 10.5.1920 r. w Časlaviu, gdzie uczęszczał do gimnazjum a później studiował w Szkole Głównej Przemysłu Mieszkaniowego /Ústřední škola bytového průmyslu/ w Pradze. W latach 1943-44 współpracował z zespołem teatryku przy Muzeum Smetany w Pradze. Od 1945 r. studiował scenografię w Państwowym Konserwatorium w Pradze oraz w Wyższej Szkole Artystyczno-Przemysłowej /UMPRUM/ na wydziale specjalnym architektury wnętrz. W 1947 r. "Wielka Opera 5 maja" w Pradze zaangażowała go jako głównego scenografa. Równocześnie współpracował z Teatrem Satyry i ze Studiem Teatru Narodowego w Pradze. W roku 1948 został scenografem Teatru Narodowego a od r.1951 jest już kierownikiem scenograficzno-technicznego działu tegoż teatru. W latach 1954-57 wykłada na Akademii Sztuk Pięknych technikę scenograficzną. Od r.1955 datuje się jego współpraca z teatrami zagranicznymi. W 1958 r. był współautorem czechosłowackiej wystawy EXPO 58 w Brukseli i przy tej właśnie okazji skonstruował Laternę Magikę, za co otrzymał Grand Prix. Potem następuje szereg poważnych wystaw zagranicznych. W r.1960 instaluje poliekranowy system na słynnych Targach w Brnie. W r.1961 odznaczony został złotym medalem na III Biennale teatru w Sao Paulo /Brazylia/, po czym organizuje wystawę całokształtu swej pracy w Moskwie, Pradze, Neapolu; w latach 1966-69 wystawia swe prace w Norwegii, Francji, NRD, Anglii, ^{REN} na Węgrzech, w Szwajcarii, Belgii i we Włoszech. W 1967 r. współpracuje ponownie przy instalacji czechosłowackiej wystawy na Światowej Wystawie w Montrealu.

W latach 70-tych intensywnie współpracuje z zagranicznymi

scenami, przede wszystkim na inscenizacjach cykli Wagnerowskich /Londyn, Genewa, Bayreuth/, eksperymentuje wykorzystując laser oraz holografie w scenografii /Czarodziejski flet Mozarta, Monachium 1970; NORICAMA - audiowizualny spektakl z okazji 500 rocznicy urodzin A. Dürera w Norymberdze i in./. Od 1973 r. jest kierownikiem artystycznym Laterny Magiki w Pradze.

Josef Svoboda otrzymał szereg nagród i odznaczeń, z których najważniejsze to: laureat Nagrody Państwowej 1954, odznaczenie Budowniczego Państwa 1958, Grand Prix EXPO 58, złoty medal za ekspozycję HISTORISCHE EXPO 58, w r. 1961 złoty medal najlepszego zagranicznego scenografa na III Biennale teatru w Sao Paulo, w r. 1963 Odznaczenie Pracy, w 1966 r. tytuł Zasłużonego Artysty, w r. 1967 nagroda Londyńskiej Krytyki. W r. 1968 otrzymał tytuł Artysty Narodowego i równocześnie został mianowany profesorem zwyczajnym UMPRUM /Wyższej Szkoły Artystyczno-Przemysłowej/ w Pradze. W r. 1969 przyznano mu doktorat honoris causa na Royal College of Art w Londynie oraz w Holandii Nederlandse Siklenprijs. W 1970 r. otrzymał nagrodę Krytyki w Los Angeles oraz nagrodę monachijskiej krytyki. W 1977 r. przyznano mu doktorat honorowy na Danison University Columbia a także Odznaczenie Sztuki i Literatury francuskiego Ministerstwa Kultury.

Josef Svoboda, będąc na stanowisku kierownika działu artystyczno-technicznego Teatru Narodowego w Pradze, od samego początku postawił sobie za zadanie pierwszej rangi przekształcenie warsztatów we współcześnie zbudowane, urządzone

i zorganizowane laboratoria, będące w stanie w ścisłej współpracy ze specjalistycznymi oraz naukowymi instytucjami opierać nawet najbardziej skomplikowane problemy techniczne sceny. Svoboda równolegle ze swoją praktyką sceniczną pracuje na scenografiach różnych wystaw, co pozwala mu sprawdzać nowe elementy świetlne projekcyjnej i optycznej techniki i przenieść je potem na scenę teatru. W takich eksperymentalnych warunkach powstała w r. 1958 Laterna Magika i jej podstawowy wieloekranowy system, który z biegiem czasu Svoboda rozbudował w architektoniczny poliekran a przez wykorzystanie techniki telewizyjnej w diapolekran, poli wizję itd.

Do 1958 r. przeszedł Josef Svoboda trzy stadia rozwoju:

- 1/ epizod wojenny zainspirowany przez konstruktywizm,
- 2/ okres reminiscencji z celem odrodzenia podstawowych zasad awangardy z lat 30-tych,
- 3/ w latach 1950-57 etap realizmu socjalistycznego.

Zainspirowany w r. 1958 przez Laternę Magikę i jej wielkie możliwości rozpoczyna się czwarty etap rozwoju u Josefa Svobody, w którym frapuje go przede wszystkim problematyka przestrzeni, czasu, ruchu, rytmu i światła jako czynników dramatycznych. Stale szuka on dróg, które umożliwiłyby mu pracę z obiektem trójwymiarowym jako światłem, aby obiekt istniał na scenie tylko dopóki zachodzi tego potrzeba. Punktem ciężkości w jego twórczości jest problematyka związana ściśle z rozwiązaniem przestrzeni dramatycznej. Wypróbował już wszystkie znane dotąd typy przestrzeni a w okresie lat 60-tych

wypracował swój samodzielny wariant scenicznego urbanizmu.

Szczytem owych dążeń jest realizacja przestrzeni inscenizacyjnej, tj. połączenie scenograficzne sceny i widowni w inscenizacji Dona Giovanni'ego oraz wyznaczenie akustycznego i siłowego pola w inscenizacji sztuki IWANOW w praskim "Teatrze za Bramą" /Divadlo za branou/. Innym zagadnieniem, które Svoboda w jego pracy nader frapuje, to stosunek materii do przestrzeni. Te dwa elementy traktuje Svoboda jako stosunek materiału i niematerialnej energii a wzajemne harmonijne oddziaływanie tych współczynników pozwala odkryć dynamiczną ideę tego systemu, który charakteryzuje wzajemne przenikanie się nieustannie powstających i zanikających struktur, co stwarza wielowymiarowy model sztucznie wywołanej teatralnej a od otaczającego świata zupełnie niezależnej rzeczywistości. Następnym twórczym kręgiem Svobody, przekraczającym daleko zasięg kompetencji scenografa a głęboko uzasadniającym jego reżyserski sposób myślenia, jest usiłowanie o upowszechnienie subiektywnego przeżywania przestrzeni dramatycznej za pomocą postaci scenicznej.

Twórczość Svobody osiąga dziś w najnowocześniejszy sposób to, o co usiłowała t.zw. nowoczesna czeska scenografia lat 30-tych z takimi scenografami jak Hofman i Tröster na czele - szczególnie jeśli chodzi o kształt i funkcyjność scenicznego obiektu oraz funkcyjność przestrzeni dramatycznej. Svoboda jest dziś czołową indywidualnością scenografii teatralnej nawet w ogólnoswiatowym znaczeniu.